

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ В СІМ'Ї

Пилипенко Н. В.

Необхідність в самовихованні, що свідчить про успішну соціалізацію людини, виникає на певному етапі її розвитку. Передумовою цього є виховання, в першу чергу, сімейне. Адже саме в сім'ї дитина вперше отримує знання про навколишній світ, знайомиться з моральними цінностями і соціальними нормами, прийнятими як в сімейному колі, так і в суспільстві.

Для досягнення успіху в виховному процесі дорослі члени сім'ї застосовують систему виховних методів впливу на дитину. Якщо виховання побудовано правильно й зростаюча особистість відчуває на собі вплив вдало підібраних методів виховання – виховний процес спонукає до самовиховання та самовдосконалення.

Мета дослідження – аналіз методів виховання в сім'ї та їх впливу на формування особистості.

Методи виховання та їх роль у формуванні особистості розглядала низка педагогів, психологів, філософів: О. Безпалько, Е. Вишневський, Ю. Грицай, А. Дистервег, Т. Ільїна, В. Костів, Т. Кравченко, А. Макаренко, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський, В. Федяєва тощо.

Науковці визначають сутність процесу виховання як соціально-контрольовану соціалізацію.

На погляд А. Мудрик, виховання – «відносно осмислене і цілеспрямоване виховання людини в сім'ї, в релігійних і виховних організаціях, яке більш-менш послідовно сприяє адаптації людини в суспільстві і створює умови для його відділення відповідно до специфіки мети, змісту і засобів сімейного, релігійного, соціального та корекційної видів виховання» [6, с. 16].

Таким чином, в процесі сімейної соціалізації використовуються методи виховання, що застосовуються в педагогічному впливі вихователя на вихованців.

Слово «метод» з грецької мови означає шлях, спосіб пізнавальної, практичної діяльності людей.

На погляд О. Беспалько, поняття «метод» – «найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям» [1, с. 43]. Метод є інструментом виховання.

Як вважають вчені, існує багаточисельна кількість підходів до визначення терміну «методи виховання» та їх класифікації.

Розглянемо декілька основних наукових поглядів визначення поняття «метод виховання»:

1. шляхи і способи спільної, взаємозалежної діяльності соціального педагога і клієнта (вихованця), спрямовані на досягнення мети і вирішення поставлених завдань (Н. Заверико) [3, с. 19];

2. сукупність найбільш загальних способів вирішення виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери і потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки і діяльності, а також їх корекції і вдосконалення [4, с. 118] (Б. Ковбас, В. Костів);

3. засоби, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований педагогічний вплив на свідомість, поведінку школярів, на формування у них необхідних якостей, на збагачення їх досвіду корисної діяльності і різноманітних відносин (трудових, моральних, естетичних і т. д. [2, с. 276]. (Ю. Грицай).

Також, існує багато класифікацій методів виховання. Розглянемо класифікацію за О. Безпалько:

1) Методи формування свідомості, за допомогою яких формуються поняття, судження, оцінки, світогляд особистості. До цієї групи належать переконання, навіювання, приклад. Метод переконання застосовується тоді, коли за допомогою логічно аргументованої інформації впливають на раціональну сферу особистості з метою зміни поглядів, установок, переконань, оцінок об'єкта виховного впливу. Переконання направляється на логічне мислення дитини та її розум, на здатність мислити і міркувати. Навіювання навпаки, спрямоване на емоції людини, його готовність отримати відповідні повні інструкції до дії. Також в цю групу методів входить приклад. Цей метод спирається на свідоме відтворення особистістю певних способів поведінки.

2) Методи організації діяльності (тренування, створення виховують ситуацій, прогнозування, формування громадської думки) сприяють формуванню і закріпленню позитивного досвіду поведінки, дій і вчинків, міжособистісних відносин.

3) Методи стимулювання діяльності – гра, змагання, заохочення, схвалення. При їх використанні відбувається стимулювання особистості до покращення чи зміни своєї поведінки, розвивається мотивація на соціально схвалені способи та види діяльності.

4) Методи самовиховання (самоаналіз, самоосудження, самонаказ, самонавіювання) впливають на свідоме зміна дитиною власної особистості відповідно до вимог суспільства і особистісного плану самовдосконалення [1, с. 43].

Низка вчених розкривають класифікацію методів виховання наступним чином.

1) За поглядом Н. Заверико:

- методи формування свідомості (бесіда, диспут, розповідь, приклад, лекція),
- методи організації діяльності (педагогічна вимога, громадська думка, вправа, метод організації суспільно корисної діяльності, творча гра і т.п.);
- методи стимулювання діяльності (заохочення, покарання, метод «вибуху») [3, с. 19].

2) За поглядом Р. Овчарової до методів виховання відносять позитивний приклад, переконання, привчання, заохочення і покарання, навіювання, вправа, перспективу, гру, довіру, організацію успіху самовиховання [5, с. 37];

3) За поглядом В. Федяєвої, вивчаючи історію розвитку сімейного виховання, виділяє наступні основні методи виховання дітей в сім'ї: приклад, педагогічна вимога, вправи, навіювання, словесні методи, доручення, заохочення і покарання.

4) За поглядом Б. Ковбас і В. Костів:

- методи стимулювання, заохочення, спонування дітей, корекції їх поведінки;

- методи формування суспільної поведінки дитини, накопичення його життєвого досвіду;

- методи самовиховання, самовдосконалення особистості, засновані на самоаналізі вчинків, самодисципліни, самоконтролю, самопереконання, самоодобрення, самоосуду;

- метод орієнтації сімейних вихователів на позитивне в характері особистості;

- метод виховання радістю завтрашнього дня, оптимізмом;

- почуття міри як метод сімейного виховання [4, с. 119-120].

У той же час, Б. Ковбас і В. Костів відзначають, що методи виховного впливу повинні підбиратися батьками в залежності від вікових та індивідуальних особливостей дитини. Наприклад, для дітей дошкільного віку доцільно використовувати такі методи сімейного виховання, як:

привчання, особистий приклад батьків, пояснення, рада, вимога, єдність вимог батька і матері, сугестії (навіювання), довіру, повагу дитини, заборона, загроза, примус, покарання, заохочення (подяка, похвала, схвалення, нагорода, подарунок). За ствердженням вчених – головний виховний метод в сім'ї – батьківське вимога до себе, батьківська пошана до своєї сім'ї, батьківський контроль за кожним своїм кроком [4, с. 118, 120].

Ефективність сімейного виховання забезпечується використанням таких методів, як: нескінченна повагу до особистості дитини в поєднанні з вимогливістю до неї, розгляд особистості вихованця як об'єкта і суб'єкта виховання; майстерне використання прийомів в різнобічному розвитку дітей; вміле використання прояви своїх почуттів, думок від простого невдоволення до гніву (вміння одне і те ж слово сказати: сухим, стриманим або спокійним, добрим тоном; строгим, холодним або стриманим, але м'яким тоном); обережне використання гніву як потужного виховного засобу та ін. [4, с. 122].

Таким чином, можна зробити висновок, що методи виховання в сім'ї слід використовувати комплексно, ізоляція їх один від одного не приведе до успіху в формуванні особистості. Залежно від стилю сімейного виховання, від батьківської позиції віддається перевага тим чи іншим методам виховання. Однак лише у взаємодії виховних методів, в комплексному їх застосуванні можна досягти успішного формування особистості, а, отже, і соціалізації дитини в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Грицай Ю. О. Педагогіка: курс лекцій [навчальний посібник]. Миколаїв: Іліон, 2007. 564 с.

3. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 240 с.
4. Ковбас Б. І., В. І. Костів. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том 2. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. 288 с.
5. Методи та технології роботи соціального педагога : навчальний посібник / [авт.-уклад. Архипова С. П. та ін.]. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 496 с.
6. Мудрик А. В. Социальная педагогіка : учеб. для студ. пед. вузов [под ред. В. А. Сластенина]. 2 изд. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 192 с.
7. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття): монографія. Херсон: РІПО, 2010. 348 с.
8. Deresh V. S. Using of methods of education is for forming of personality in family. *Vestnik po pedagogike i psihologii Juzhnoj Sibiri*, 2014. № 3. S. 6–12.